

BYTA RÖST

– ETT UNDERSÖKANDE AV SERIEBERÄTTANDETS PRAKTIK

Every graphic novelist has a different method of working and has different insights into, and attitudes towards their work. Yet we seldom speak of or discuss what we know and there isn't much written on the subject.

Through adopting the graphic novelist Joanna Hellgren's method of working, this project investigates how changing one's way of working will change both the resulting story and the narrative process of graphic storytelling. As a graphic novelist myself, I want to find out what kind of knowledge I can attain through investigating someone else's working process from the inside and what new light it will shed on my own working method.

INLEDNING

En serieberättares kunskap är praktisk, det ligger i dess natur att den är svår att formulera. Men denna kunskap är inte den samma hos varje serieberättare, alla har olika metoder och insikter i sitt arbete. Serieskapare diskuterar sällan sina olika arbetsmetoder och inställningar till arbetet sinsemellan och det finns nästan ingenting skrivet på ämnet. Den litteratur som finns om serieberättande är oftast antingen en analys av det färdiga resultatet eller utformat som en instruktionstext om hur en kan gå tillväga för att skapa serier.

Jag vill undersöka den narrativa processen inifrån, medan den händer. Jag vill undersöka hur jag som serieskapare (Rendel 2009, 2009, 2013) kan närma mig någon annans arbetsmetod, hur jag, genom att praktiskt pröva på arbetsmetoden, kan nå kunskaper och insikter om både mitt eget och den andres arbete och om hur olika narrativa arbetsprocessers metoder och inställningar till arbetet kan påverka både berättandet och berättelsen.

För att närma mig en annan serieberättares arbetsprocess har jag arbetat med serieskaparen Joanna Hellgren (Hellgren 2008, 2009, 2010, 2012). Vi hade ett samtal/intervju om våra olika arbetssätt runt frågor som jag hade förberett. Samtalet spelade jag in och transkriberade. Sedan gjorde jag en serieberättelse på det sätt som jag hade uppfattat vara Joannas arbetssätt. Medan jag arbetade så skrev jag en parallell reflekterande arbetsprocesstext. Jag försökte inte att härma Joannas stil, uttrycksätt eller teman, utan hennes förhållningssätt och metoder i arbetet.

Texten börjar med en uppspaltning av min egna och Joannas olika arbetssätt. Därefter följer den reflekterande arbetsprocesstexten, med insprängda bitar ur Joannas och mitt samtal. Jag har valt att plocka ut de delar ur samtalet som jag tycker är intressanta och placera dem i närheten av det stadium av arbetsprocessen som jag tycker känns relevant, men placeringsvalen är intuitiva och poetiska snarare än illustrativa.

Undersökningen är en pilotstudie i ett tänkt längre forskningsprojekt om serieberättares narrativa arbetsprocesser och tysta kunskaper.

Fokus ligger på att undersöka hur den här metoden fungerar och vilken sorts kunskap jag kan få ut av den.

JOANNAS ARBETSSÄTT

Idéen kommer i form av en tanke, en första scen, en atmosfär, en plats.

Skriver inte något manus.

Börjar med något slags händelseförlopp, har några/någon scener eller händelser klar för sig men dialogen, karaktärernas utseende, tempot, scenens längd, vikt, placering i berättelsen är inte bestämd i förväg utan det får framkomma under arbetet – det är "som att hon är beroende av arbetet för att berättelsen ska växa fram".

Skissar inte på karaktärerna i förväg.

Ritar noga klart sidorna som redan är påbörjade medan hon väntar på idéer för fortsättningen. Går promenader.

Om hon är osäker på om berättelsen kommer att fungera och scenerna går ihop så skissar hon snabbt upp sidorna i konturerna, utan bakgrunder och ifyllningar för att få se vad som kommer att hända.

Börjar med att rita upp kanterna på sidan, dela upp sidan i tre våningar och våningarna i tre delar – vilka sedan kan ändras. Håller det här gridet igenom hela berättelsen.

Ritar alltid i blyerts.

Börjar från början och ritar klart till slutet.

Ritar inte om om hon inte har ritat fel kläder på en karaktär eller liknande.

Ritar kanske om – men väldigt sällan – om berättelsen tar en fånig vändning.

Har oftast andra jobb och projekt samtidigt.

Lyssnar på radio eller på film under ritandet.

MITT ARBETSSÄTT

Planerar hela berättelsen i förväg. Väntar tills den är färdig i huvudet, skriver ner den i ett manus.

Gör ett slarvigt bildmanus för att ungefärligt planera antal sidor, längd på scener och sidkompositioner, men följer inte bildmanuset särskilt noga i arbetet.

Skissar på huvudkaraktärerna tills de är färdiga innan berättelsen påbörjas.

Tycker om att experimentera med sidans komposition och med rutornas layout.
Arbetar ofta annars med helsidor.

Skissar löst i blyerts, fyller i med bläck.

De första idéerna är någon intressant tanke, men bygger vidare på denna, ofta tills den nästan har försvunnit.

Börjar från börja och ritar klart till slutet utan att ändra.

Arbetar koncentrerat, kan inte ha andra projekt samtidigt.

DAG 1

/.../

jag – Var huset början?

Joanna – Nej, inte huset, men att det skulle vara de samlade karaktärerna i huset.

jag – Så det var den första idéen?

Joanna – Ja, det var mer själva stämningen egentligen. Och huvudkaraktären Frances, hon skulle växa upp i historien, fast jag hade tänkt att göra det på ett helt annat sätt i början. Så insåg jag när jag började att jag gjorde allt för långsamt och att jag inte skulle kunna göra allt som jag hade tänkt. Jag hade tänkt att det skulle vara olika små scener ur hennes liv och att hon nästan skulle vara tonåring på slutet. Men det släppte jag när jag hade gjort tjugo sidor och knappt kommit någon vart.

jag – Så hur gjorde du då?

Joanna – Ja, det utspelar sig ju under en mycket kortare tid, förutom att det är en massa återblickar. Men eftersom jag inte planerade så mycket så kastade jag ut en massa trådar i den första boken. Och sen försökte jag följa upp dem.

/.../

/.../

jag – Så hur mycket... nästan ingenting är planerat?

Joanna – Nej, det är det som är det värsta med att jobba som jag gör.

jag – Fast det är ju extremt spännande, för det är verkligen motsatsen till mig. Jag skulle aldrig börja jobba på någonting om jag inte redan visste vad som skulle göras.

/.../

Okej, då ska jag börja.

Ett tomt papper framför mig. En luddig plan i huvudet.

/.../

Joanna – Jag tycker inte att du ska jobba som jag, med tanke på hur planlös... jag tror att själva gåtan är att du måste börja innan du har allt klart för dig. Att du bara har vissa ströidéer.

/.../

Svårt. Det känns svårt att inte ha allting kontrollerat och i min hand. Det känns svårt att jag inte vet exakt vad jag ska göra först, och vad jag ska göra efter det och efter det och efter det tills jag är klar.

Jag är nog lite feg. Det är nog därför jag jobbar som jag gör. När jag jobbar på mitt sätt så vet jag ungefär hur utkomsten kommer att bli. Blir det misslyckat så är det för att planen från början inte var bra. Oftast känner jag på mig om en idé inte är bra.

Men nu har jag ingen aning.
Det kan bli vad som helst.
Det kan bli misslyckat!
Eller....alldeles....alldeles....ja.

Nu börjar jag.

En sak som är bra med J:s sätt att arbeta är att hon alltid börjar med att rita upp sidan och att sidan alltid är ungefär samma. Det känns som en ritual redan när jag ritar upp den första sidan. Ett startskott:

“här börjar jag”
“nu har jag börjat”

/.../

jag – Så du sätter dig bara ner och ritar första sidan med personerna?

Joanna – Ja, det brukar ju vara så att jag har fått någon idé för hur jag ska sätta igång.

jag – Men jag tänker mer på karaktärerna, hur de ser ut?

Joanna – Ja, det kanske jag har skissat lite på. Naä-ej. Nej, jag gör nog det liksom...

jag – Ser du dem?

Joanna – Ja, jag ser nog dem lite framför mig. Och sen sitter jag och ritar och ändrar fast i själva serien, inte på separata papper.

/.../

Så fort jag faktiskt börjar så kommer den första stora stötestenen. J säger att hon inte skissar på karaktärerna innan hon sätter igång. Jag har bestämt mig för att ha två flickor som huvudkaraktärer, men jag kan inte se hur de ser ut framför mig, även om jag vet ungefär hur de är som personer. Och om jag inte får skissa så måste de bara dyka upp där i rutan. Jag ritar, och ritar om, och ritar om. Det blir fult och fel. Så här ser hon väl inte ut? Jo, okej, då gör hon väl det då. Jag är INTE nöjd.

/.../

jag – Men växer de fram medan du jobbar? Skissar du massa innan?

Joanna – Nej.

jag – Ingenting? Du bra kör?

Joanna – Jag ritar väldigt enkelt och sen fyller jag i med detaljer.

/.../

Herregud, det är som att jag inte kan rita längre. Jag har gått tillbaka till mitt tonårsritande. Vad är det nu som händer? Det var meningen att jag skulle använda J's arbetssätt, men MIN stil och mina idéer. Men när jag har tagit över J's arbetssätt så är det också som att jag börjar försöka använda hennes teckningsstil, och det utan att kunna behärska den för fem öre. Det ser förskräckligt ut. Vad håller jag på med?!

Jag känner mig som en nybörjare.

Jag blir orolig över att min idé kanske inte är en idé som jag skulle ha haft i vanliga fall, att den är för influerad av J's tematik och intressen. Men idéer blir påverkade av formen. Både formen som det förbestämda gridet på pappret som J använder och arbetssätt som form. Om jag hade gjort den här idéen med mitt vanliga arbetssätt så hade det sett annorlunda ut, det hade lästs annorlunda. Det är ju det jag är intresserad av. Värre är detta med teckningstilen.

Rutorna är för små för mig. Jag får inte plats med det jag vill ha med. Jag sneglar hela tiden på J's böcker. Hur har hon gjort, hur fick hon plats.... Men det är ju fel, jag ska ju rita med min stil och på mitt sätt.

/.../

Joanna – Jag har kommit fram till att jag gillar när det inte är jättestora experiment med rutorna utan att det följer ungefär samma grid. Typ nio rutor per sida och så kan man växla och ha bredare och större fast på ungefär samma ställe. Jag tycker att det är skönt att inte hålla på och tänka för mycket på den delen. Att jag har ett grid som jag tycker funkar rätt bra att hålla mig till. Det blir lagom stora rutor då. Jag börjar alltid med att rita upp de yttre kanterna och så brukar jag alltid dela in dem i tre våningar.

jag – Så det är det första du gör?

Joanna – ja, det första jag gör på sidan är att rita upp den yttre kanten allt

eftersom så att den passar ihop med den förra. Och sen delar jag upp den i tre våningar. Och sen brukar jag börja.

/.../

Formen är ett annat sätt att tänka. Jag märker att jag intresserar mig för andra delar av berättandet med den här formen. Jag tänker berättelsen mer som en film, tiden finns i rutorna, de bildar en rytm som ger takten och bestämmer ögonblicken, just eftersom de är så regelbundna och förbestämda. Den här formen intresserar sig mer för karaktärerna. Jag måste ju fylla alla dessa rutor med något. Det gör att jag kryper närmre, det blir mer intimt. Jag tittar karaktärerna i ansiktet, ser hur de förhåller sig till varandra, lyssnar på deras röster, jag är där i mellanrummen och inte bara där det händer saker. Dialogen växer fram, som av sig självt. Jag sitter här och lyssnar på vad karaktärerna säger.

Så här känns det: berättelsen växer fram av sig självt, men jag lägger in en styrriktning. Det är en ny upplevelse för mig.

Det som inte alls fungerar är rutornas storlek och blyertsen. Jag kan inte rita så här litet, och jag är inte van att handskas med blyerts på det här sättet. Och varför, VARFÖR, ritar jag en dålig version av J's serier?? Jag ser att det händer framför mina ögon, men jag kan inte stoppa det. Jag skyller på storleken och blyertsen. Jag har liksom ingen egen bildidé eller tanke i det här formatet och materialet, så jag får sno någon annans. Ursäkta och förlåt.

Att jag gör de här upptäkterna beror ju förstås på hur jag är van att arbeta. Det är så lätt att se skillnaderna, de hoppar fram. Likheterna märker jag inte, men jag antar att de finns där. De kanske dyker upp.

Nu finns karaktärerna där, det gick till sist. Välkomna. Jag kan inte säga att jag känner igen er. Vi har nog inte träffats förut. För att göra mig hemtam i min egen berättelse bestämmer jag mig för att lägga in karaktärer som jag kan känna igen som omisskänneligt mina. Det är kanske lite desperat. Men jag behöver känna att det är min berättelse trots allt.

DAG 2

Nu ritar jag upp sidorna igen. Bra ritual det här.

Idéen jag jobbar med är ett minne från lågstadiet eller mellanstadiet när jag och min bästa kompis hade en period när vi bytte kläder i skolan nästan varje dag. Jag var väldigt fascinerad av det här och ville gärna göra allt grundligt, att vi skulle byta alla kläder, även trosor och strumpor, och att vi skulle byta bänk och namn. Det här gick aldrig så bra som jag ville, jag lyckades aldrig få någon att kalla mig för "Kristina", och den riktiga Kristina var inte lika hängiven identitetsbytet som jag var. Jag gick och tänkte på de här minnena för en annan, längre, berättelse som håller på att ta form, men jag tyckte att det var ett passande tema för det här forskningsprojektet.

/.../

Joanna – Men jag tror säkert att någon med psykologi A skulle kunna analysera mig nu, och det skulle jag tycka skulle kännas lite pinsamt.

jag – Men det är ju så med alla grejer man gör, man får ju inte tänka så.

/.../

Jag måste genast påpeka igen att det bara är arbetssättet som jag prövar, inget annat! Det här är inte mitt undermedvetna som blottar sig och avslöjar en djup önskan att bli Joanna. Jag lovar.

Men....det känns som att min identitet håller på att suddas ut i kanterna. Inga raka, klara gränser utan utkladdad blyerts. Hur kan så mycket av min identitet ligga i mitt invanda arbetssätt? För jag har svårt att känna igen mig själv när jag arbetar på det här sättet. Jag vet inte hur det kommer att bli. Jag vet inte hur det ser ut. Jag vet inte vad som kommer att hända. Är det larvigt att få identitetsångest av små rutor och blyerts? När det sägs rakt ut så låter det ganska löjligt.

Det värsta med att rita serier är att det inte är så lätt att redigera om efteråt, inte som med text, i sådana fall blir man tvungen att rita om. Jag brukar göra mitt redigerande innan jag börjar rita. J säger att hon inte brukar rita om. Vad är det här för ett puckat arbetssätt egentligen??

J säger att hon brukar lyssna på radio eller teve medan hon ritar. Först kan jag inte för jag måste koncentrera mig väldigt hårt, men nu går det.

Den första rutan på den tredje sidan ser mer ut som mina serier brukar göra! Skönt! Det var förstås en extrastor ruta, men ändå. Nu känner jag mig inte lika borttappad längre.

Fast jag inser genast att serien håller på att falla samman stilmässigt. Den första sidan är gjord i en stil, den andra i en annan och nu är den tredje i åter en annan.

/.../

Joanna – Det är som en tidslinje. Så först har jag gjort inledningsscenen och så har jag gjort en slutscen och sen här emellan vill jag att det här och det här ska hända och sen exakt i vilken ordning det hamnar...

jag – Vad är det som styr? Är det karaktärerna eller...

Joanna – Nej, jag brukar tänka att det ena ger det andra. Och hur mycket jag märker att de scenerna representerar hur lång tid det är tex.

/.../

/.../

jag – Men om du skulle göra en kort berättelse...

Joanna – Då har det alltid varit så att jag har haft en klarare idé från början. Att den här historien ska handla om några som blir instängda i en scoutstuga. Fast jag brukar aldrig veta exakt hela för jag tycker att det är svårt att komma på innan jag börjar. Det är som att jag är beroende av själva jobbandet för att de sista delarna ska falla på plats.

/.../

Det fungerar bra att låta berättelsen forma sig medan jag jobbar. Hittills iallafall. "Det ena ger det andra". Det jag hade klart för mig innan jag började var hur berättelsen skulle börja, med ficklampan i garderoben, och att mestadelen av berättelsen ska kretsa runt klädbytet. Jag har inte bestämt helt och hållet hur den ska sluta. Jag har några idéer, men nu vet jag faktiskt inte om de kommer att passa in i berättelsen som den vecklar ut sig på pappret. Det är ganska spännande. Det är som att det händer i realtid.

Fyra sidor in. Jag planerar runt åtta sidor. Men vad är det här? Blir det någon berättelse? Eller är det bara lite händelser som följer på varandra. Det känns som att jag skulle kunna fortsätta i evigheter (inte för att jag

vill, så spännande tycker jag inte att det är), men det här måste ju avslutas. Hur ska jag kunna knyta ihop detta när jag inte har någon plan?

/.../

Joanna – Ja, så det var väl det som var idén till den.

jag – Och hur jobbade du med den?

Joanna – Den ritade jag bara sida för sida. Tills den var klar. Jag hade väl någon idé...jag tror inte att jag hade bestämt att den skulle bli tio sidor, men jag hade väl det i bakhuvudet att tio sidor vore lagom.

jag – Men hur takten är och så, kommer allting på känn?

Joanna – Ja, det ger sig. Först händer det här och sen händer det här och sen händer det här och det brukar liksom komma ganska automatiskt iochmed dialogerna, liksom att de måste prata så här länge ungefär.

/.../

Jag undrar om vi har någon slags “naturlig” dramaturgi inom oss, eller iallafall en som vi har fått inpräntad i oss genom alla de berättelser vi har fått oss till dels. I sådana fall har den ryckt ut nu. Den säger till mig att det är dags att planera för ett avslut.

Just nu har jag inget.

DAG 3

Ritar upp sidorna.

/.../

Joanna – I den här scenen tex så hade Louise varit på dålig humör och varit på krogen och så går hon hem dem och ringer på. Ada sköter om sin pappa så hon vet inte att hon är där och Louise går och lägger sig. Och sen så...ja, jag vet ju ungefär vad som ska hända, jag har tänkt ut att Frances ska komma dit och leka med hennes ansikte när hon sover. Men exakt vad de ska prata om har jag inte bestämt i detalj.

jag – Hur långt framåt vet du vad som ska hända?

Joanna – Oftast bara några sidor, tio sidor kanske. De scenerna är oftast ungefär tio sidor långa, varje sekvens. Och då brukar jag veta ungefär vad som är poängen med dem, men sen i detalj, i replikerna vet jag inte riktigt. Och inte exakt vilka gester de ska göra.

jag – Så, om du inte vet replikerna, hur gör du pratbubblorna?

Joanna – Det skriver jag allt eftersom. Replikerna brukar komma medan jag ritar, för det tar rätt lång tid. Jag brukar skissa ganska snabbt, så det här kanske såg ut som...att alla konturerna fanns, men inte bakgrunden. Utan att det är lite...schematiskt, men det är ändå inte som streckgubbar, utan det ser ut ungefär som så här men lite kladdigare.

jag – Har du flera sidor som är så och sen...

Joanna – Ja, det beror lite på hur mycket idéer jag har, om jag känner att det går lite trögt så lägger jag en massa tid på att rita klart det.

/.../

Nu har jag kommit på ett slags slut, eller iallafall en riktning att styra berättelsen mot. Jag är nyfiken på hur mycket det kommer att märkas att jag inte hade något tänkt slut när jag började. Det går ju inte att planera dramaturgin om jag inte vet vad som ska hända närmast. Det som ska hända nu är scenen med matsalen. Det jag har planerat är: Mia kommer att försöka äta en massa chili con carne, trots att hon tycker att det är äckligt. De kommer att vara kvar sist av alla i matsalen eftersom hon inte kan få ner det. Därför hinner de inte byta tillbaka kläderna och jag tänkte lämna det osagt om Mia planerade detta eller inte.

Jag vet inte om jag fuskar nu. Jag skissar upp två sidor på en gång för att jag inte klarar av att inte veta vad som ska hända. Jag har en känsla av

att jag forcerar händelserna, att jag inte längre orkar vänta in vad som ska hända och ignorerar takten som gridet skapar. Alla scener blir löjligt korta, ungefär en sida per scen.

Jag får dra ut på slutscenen.

Här börjar slutscenen.

Det jag planerar är att Mia och Mari går hem genom skogen. De hittar en myrstack med konstigt färgade myror som de tycker är onormala. De bestämmer sig för att försöka dränka några myror men upptäcker att det inte verkar gå. Mia försöker få Mari att gå med på att de ska byta plats, att Mia ska bo hemma hos Mari och Mari ska bo hemma hos Mia. Mari säger att hon absolut inte vill bo hemma hos Mias föräldrar. Mia blir arg och knuffar Mari i sjön. Hon säger att det är av misstag och hon ångrar sig. Mari får sätta på sig sina gympakläder plus sin egen jacka. Nu har de båda Maris kläder. Mari säger att de kan låtsas att de är tvillingar och att de båda kan bo hemma hos henne.

Okej. Det är ett slut, en berättelse. Det känns lite fel att jag har skrivit ner allt som ska hända här.

Inser plötsligt att jag har använt de här reflektionerna för att skriva ett manus fast jag inte får! Fantastiskt, jag har lyckats överlista mig själv!

Jag blir stressad av att inte veta vad som ska hända, det är nog därför jag forcerade fram matsalsscenen. Nu när jag har skrivit mitt fuskmanus så är jag inte alls lika stressad. Berättelsen får ha sin gång.

Att rita är ordlöst. Det är som att språket försvinner. Det blir inte så mycket reflektioner om det.

Nu blir det ruskigt fult. Eftersom jag inte gillar hur det ser ut så är det svårt att tycka att det är kul att rita. Det här är inte riktigt min stil, och inte heller en stil som jag vill arbeta med. Men med serier så går det inte att byta till något roligare och finare mitt i.

DAG 4

Ritar upp två sidor.

Jag har beslutat mig för att slutet får ta den tid den behöver, att rutornas takt får diktera berättandet. Det kommer antagligen att göra berättelsen ojämn, den sista scenen kommer att bli mycket längre och i en annan rytm, de första framtvingade av att jag ville få med alla planerade händelser så fort som möjligt för att se vad som ska hända sen. Det här är nog inte ett arbetssätt som fungerar bra under tidspress, iallafall inte för mig.

Det är skönt att inte vara stressad. Ha! All stress försvann när jag av misstag skrev ett manus här i reflektionerna. "Misstag". Iallafall, nu får bilderna ta plats och berätta vad som händer, dialogen är inte lika bärande. Med mindre dialog så blir det lättare att hålla rytmen som rutgridet skapar.

Det är fortfarande väldigt svårt att rita karaktärerna, jag trodde att det skulle bli lättare vid det här laget. Jag ritar dem stelt framifrån hela tiden för jag fattar inte hur de ser ut från sidan. Eller jag vågar inte riktigt försöka. Kanske det hade gått lättare om jag inte hade känt tidspress.

Oj, den sista scenen blir jättelång! Det blir nog tio sidor, kanske tolv.

Jag har kommit på en likhet. J säger att den enda texten hon har är dialogen, allt annat skrivs i bild. Det är samma för mig, iallafall när jag gör sådana här rutserier.

DAG 5

Jag har bestämt mig för att byta slutet, det jag hade först blev för töntigt och för långdraget. Den här gången skriver jag inte ner i förväg vad jag har tänkt mig, inget fuskmanus.

Det här är en helt annan berättelse än vad jag brukar göra. Helt annan. Det är svårt att bedöma om det bara har att göra med att jag använder ett annat arbetssätt och en annan form, eller om det också beror på att jag omedvetet är påverkad av J's berättande. Jag skulle nog behöva göra några fler berättelser på det här sättet för att göra mig hemmastadd i det. Särskilt hur sidorna är uppdelade och blyertsen gör att jag inte kan låta bli att tänka på J's berättelser medan jag ritar, och att jag den här gången dumt nog valde en handling som kretsar runt barns relationer och upplevelse av världen, vilket hela tiden påminner mig om Francesböckerna. Ett är säkert, den här berättelsen är mycket mer lik J's serier än vad mina serier brukar vara, i vanliga fall är de väldigt olika. Det är nog i och för sig ofrånkomligt eftersom de har samma form, men det är något annat också tycker jag, något med tilltalet, tonen, eftertänksamheten, tystheten. Stilmässigt är den helt olik J's berättelser. Jag tycker att min serie är ganska ful. Eller kanske inte ful? Ointressant stil?

Men jag tror att berättandet har blivit som den har blivit på grund av att jag inte har fått planera i förväg, utan har gjort berättelsen medan jag arbetar.

Det är spännande. Jag hade faktiskt ingen aning om hur den skulle bli. Inte en susning. Så brukar det aldrig vara.

Sista sidan är svårast att göra. Nu vet jag vad som ska hända, men allt måste få plats. Nu blir jag tvungen att skissa om och om. Jag vill att den har en okej rytm fastän att antalet rutor nu är begränsade. Jag önskar att jag hade varit lite mer sparsam med rutor tidigare...

Nu är det lite lättare att rita karaktärerna. Nu kan jag rita iallafall en av dem, Mia, från sidan....

Lustigt att jag slutade att rita mina "egna" karaktärer. De var bara med

i början när jag hade som värst identitetskris. Nu känns det säkrare. Nu behärskar jag den här formens sätt att tänka och berätta bättre.

/.../

Joanna – Det är verkligen mycket som kommer när jag gör det. Eller att jag ser det men att det inte går att rita.

jag – Du menar att det är som en känsla liksom.

Joanna – Ja. För jag ser ofta saker från flera håll samtidigt och så måste jag alltid skala ner det.

/.../

Det här sättet att arbeta är mer styrd av bildidéer, bilder jag får upp i huvudet, än vad mitt vanliga sätt att arbeta är. Vanligen, när jag har allt nedskrivet i ett manus, så får det manuset styra hur bilderna ser ut, jag behandlar kanske bilderna lite pragmatiskt, inte så att de inte är viktiga, och att jag inte experimenterar och prövar saker med bilderna, men de styr inte alls berättandet och berättelsen. Med det här sättet att arbeta så kommer idéerna i form av bilder, idéerna är inte ordsatta.

Berättelsen blir tyvärr lite rumphuggen. Men jag kan inte dra ut den över en hel sida till, jag har inte tillräckligt mycket berättelse kvar, slutet skulle bli urvattnat och i otakt. Det får bli ett tvärt slut istället.

Hela tiden, medan jag arbetar, så försöker jag komma underfund med vad det är som händer under mina händer. Vad är det här för ett djur? Nu när jag är klar så förstår jag fortfarande inte. Jag kan inte läsa berättelsen som den är, utan jag läser den i sektioner och stycken, fattar inte hur de hänger ihop eller om de gör det över huvud taget. Kan inte se flytet. Finns det något flyt? Jag måste lägga bort berättelsen några dagar, sen får vi se.

REFLEKTIONER

Innan jag påbörjade arbetet så tyckte jag att projektet var självklart och logiskt. Under arbetets gång insåg jag att mycket av arbetet var intuitivt, att det inte är personneutralt, att någon annan inte hade kommit fram till de slutsatser och resultat som jag kom fram till och jag började också undra över hur nära Joannas arbetsätt jag faktiskt arbetade. Min upplevelse av det nya arbetsättet är nödvändigtvis subjektivt, jag kan inte göra några utsagor om Joannas upplevelse av det här arbetsättet, bara om min egna. Men jag tror att de insikter och den kunskap som jag faktiskt fick genom att pröva det är ganska generella.

Metoden har uppenbarat nya aspekter på och insikter om både mitt vanliga sätt att arbeta och om arbetsprocessens betydelse i berättandet. Det är det här som har varit den mest revolutionerande insikten för mig, hur stor arbetsättets inverkan på både berättandet och berättelsen faktiskt är.

Mest intressant var det att arbeta med sidan och rutgridet på samma sätt som Joanna, och att försöka anamma hennes sätt att låta berättelsen växa fram runt några förbestämda scener.

Jag är överraskad över hur mycket kunskap jag fick om Joannas arbetsprocess genom att pröva på den själv. Efter intervjun hade jag formalian, jag kunde stolpa upp Joannas sätt att arbeta i punkter och se hur det skiljde sig från mitt sätt att arbeta. Men förståelsen för och insikten i vad det verkligen betyder fick jag genom arbetet. Det jag främst lärde mig var hur själva formen, gridet, skapar och driver berättelsen, hur den riktar in sig på karaktärerna och deras relationer, och hur den har en inneboende rytm som sätter takten i berättandet. Jag upptäckte också hur kombinationen av gridet och av att arbeta utan ett klart manus formar ett sätt att tänka, ett berättande som kommer till i form av bilder som inte är ordsatta. Jag upptäckte att när karaktärerna sätts igång, så fortsätter de att gå, obekymrade av berättarens initiala idéer och planer för dem.

De skillnader i resultatet som jag ser om jag jämför den här berättelsen med några av mina andra, är att tiden rör sig annorlunda. Tidigare har jag aldrig jobbat med ett fast grid, när jag har jobbat med rutor har mitt

manus alltid fått diktera sidans och rutornas utformning. Det har gett mig större kontroll och jag tycker att det är roligt att kunna använda kompositionen av sidan som en del av berättandet, men det har också gjort berättandet lite stumt och okänsligt för ögonblickens rytm. Den rytm som har funnits är ofta sådan som är planerad i förväg, en slags mekanisk idé-rytm som har kommit till i teorin snarare än på intuitiv känsla. Under arbetsprocessen så upplevde jag att jag hade en fingertoppskänsla för tiden. Rutorna och dialogen bildar en naturlig rytm som är svår att bryta sig ur. Scenerna flyter på av sig självt. Krisen kom när jag skulle byta scen och var tvungen att bryta rytmen. Det kändes abrupt, övergångarna blev så tydliga avbräck i takten.

Joannas arbets sätt har ett mikrofokus på karaktärerna och deras inbördes relationer som jag inte känner igen från mitt eget arbete. Jag upplever att genom den här arbetsprocessen så talar karaktärerna med varandra isället för, som det kan bli när en jobbar efter ett manus, att de talar med varandra som skådisar framför en tänkt publik.

Att jobba med Joannas arbets sätt blir nödvändigtvis mer intuitivt. När jag jobbar efter manus, som jag brukar göra, så finns det delar av arbetet som kan bli lite mekaniska och kännas döda. Det går att koppla på autopiloten från och till. Genom att jobba utan manus var jag mer närvarande i arbetet. Samtidigt var jag frustrerad över att inte veta vad som skulle hända och att inte ha kontroll över scenernas längd. Jag upplevde att de drog iväg och att det var rutornas rytm snarare än jag som var chefen. När jag ser resultatet, så upptäcker jag flera fina saker i berättelsen som jag inte har sett förut i mitt arbete. Hur karaktärernas relation till varandra får ta plats på sidorna, hur de långsamt utvecklas och uppenbaras. Hur tystnaden passar in i berättelsens rytm och inte känns som statements. Samtidigt så tycker jag inte att det är världens mest lyckade berättelse.

Det var viktigt att hålla en löpande reflekterande processtext under arbetet. Tankarna jag hade och insikterna jag fick medan jag arbetade hade jag glömt bort när jag var färdig. I slutet, när arbetsprocessen löpte lättare och inte gnisslade så farligt, hade jag tex glömt bort att jag fick en allvarlig identitetskris i början av berättelsen för att jag inte kände att jag kunde hantera vare sig arbetsmetoden eller materialet.

När en har vant sig vid ett sätt att arbeta så blir det självklart. Det blev också självklart att krypa närmre intill karaktärerna och låta dem styra händelseförloppet, det var ingenting som jag funderade över i slutet av arbetsprocessen, trots att det är väldigt olikt ur jag brukar arbeta. Om jag inte hade kunnat gå tillbaka och läsa min reflekterande processtext hade jag, när jag var färdig med berättelsen, nog inte förstått vilken uppenbarelse det var när jag gav mig in i arbetet.

Det var omöjligt för mig att ha överblick över berättelsen inifrån det nya arbetssättets process, jag kunde inte alls se berättelsen som helhet. När jag läser i mina anteckningar hur jag tycker att berättelsen faller samman stilmässigt och att scenerna har helt olika takt, så minns jag att jag upplevde det som stora och verkliga problem. Men när jag nu läser igenom berättelsen och söker upp de ställen jag skriver om så kan jag inte alls förstå att jag tyckte att glappen var så enorma. Nu kan jag med lite ansträngning se små skillnader som inte har mycket bäring på helhets känslan.

Upplevelsen av processen var att jag staplade händelser på varandra och inte riktigt kunde se hur och om det skulle hänga ihop i slutet. I början av processen hade jag en startpunkt, scenen med ficklampan i garderoben, en idé om en scen där de byter kläder och en tanke om att den ena flickan skulle vara mer intresserad av ett identitetsbyte än den andra. Sedan dök scenen med myrorna upp och allra sist så hade jag tre olika versioner av slutet. När jag var mitt i arbetet så kändes det som att övergångarna var onaturliga och tillkämpade. Upplevelsen när jag nu läser berättelsen är att det känns som om jag har haft en klar plan och riktning utstakad från början. Jag vet inte om det är nybörjartur.

Det är svårt att bedöma hur teckningsstilen påverkades av Joannas förlaga. Kanske lite, kanske mycket. Mitt mål var att rita efter mina idéer och med min stil, men storleken på rutorna och blyertsen som material gjorde det svårt att rita i min vanliga stil. Stilmässigt är jag inte särskilt nöjd med resultatet. Att även ta över någon annans materialval är kanske den del av projektet som jag känner mig lite skeptisk till. Det gör skillnad, och det är nog en skillnad som kan vara intressant, men jag kände att frustrationen över min oförmåga att behärska materialet tog upp oproportionerligt mycket energi och fokus.

Det är spännande hur mycket av ens identitet som ligger i ens invanda arbetssätt. Jag trodde inte att jag personligen skulle påverkas av att byta arbetssätt. Men den identitetskrisen som jag fick i slutet av den första dagen var verklig, och jobbig. När jag lade in de karaktärer som jag känner är utpräglat mina, så var det som att ta fram en snuttefilt.

Jag känner inte att jag helt har gjort det här arbetssättet till "mitt" eller att jag efter den här tio-sidors berättelsen har utvunnit så mycket insikt om det här arbetssättet som är möjligt. Det är svårt att veta hur influerad den här berättelsen är av Joannas arbete. Jag började arbetet med hennes ord ringandes i mina öron och efterbilderna av hennes serier på mina hornhinnor. Medan jag arbetade så försvann det, men det påverkade säkert hur jag påbörjade arbetet och mina första idéer och tankar om berättelsen. Jag behöver göra flera berättelser med det här arbetssättet för att till fullo förstå hur det fungerar för mig och hur det skulle forma mitt berättande och mina berättelser.

REFERENSER

- Hellgren, Joanna, 2008, *Mon frère nocturne*, Édition Cambourakis, Paris.
- Hellgren, Joanna, 2009, *Frances*, Galago Ordfront, Stockholm.
- Hellgren, Joanna, 2010, *Frances del 2*, Galago Ordfront, Stockholm.
- Hellgren, Joanna, 2012, *Frances del 3*, Galago Ordfront, Stockholm.
- Hellgren Joanna, 2010, *Scout*, ur Galago nr 100, 2010, Red. Mats Jonsson, sid 8-17.
- Rendel, Emma, 2009, *Pentti & Deathgirl*, Jonathan Cape Publishers, London.
- Rendel, Emma, 2009, *Allt är allrajt*, Kartago förlag, Stockholm.
- Rendel, Emma, 2013, *Flugornas ö*, Kartago förlag, Stockholm.

BAKGRUNDSLITTERATUR

- Eisner, Will, 1985, *Comics and Sequential Art*, WW Norton & Co, New York.
- Groensteen, Thierry, 1999, *The System of Comics*, Lean Marketing Press.
- Jurander, Claes, 2010, *När man ritar hästar*, Gidlunds förlag, Stockholm.
- McCloud, Scott, 1993, *Understanding Comics the Invisible Art*, Tundra Publishing, Northampton, MA.
- Nikolajevna, Maria & Scott, Carole, 2006, *How Picturebooks Work*, Routledge, Oxon.
- Schwarcz, Joseph, 1982, *Ways of the Illustrator*, American Library Association, Chicago.
- Wolk, Douglas, 2008, *Reading Comics*, Da Capo Press Inc, Cambridge, MA.